

SZAKPOLITIKAI AJÁNLÁS

A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ JÁRÁSOKBAN A
KÖZSZOLGÁLTATÁSOK ELÉRHETŐSÉGÉNEK
JAVÍTÁSÁRA

TARTALOM

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	3
BEVEZETŐ	7
HELYZETKÉP	9
A hátrányos helyzetű járások jellemzői	9
A Gönci járás jellemzői	10
AJÁNLÁSOK	11
Általános, a nagy rendszerben való változtatások	11
A fejlődés újragondolása	11
A közösségi alapú szolgáltatások	12
A közösségi tőke	13
A közösség funkciói	14
Területi szempontokra fókuszáló változtatások	15
A mikrotérség	15
A szintek egymásra épülése	16
Szakmai területekre vonatkozó változtatások	18
Közösségi, emberi tényezők	18
Népességen belüli csoportokkal való munka	20
Infrastrukturális tényezők	21
ZÁRSZÓ	23

A szakpolitikai ajánlás az EFOP-5.2.2-17-2017-00011 számú „Közösség alapú szolgáltatások fejlesztése és a szakellátásokkal való összekapcsolása kistélepedéseken” projekt keretében, a projekt munkatársainak együttműködésében készült elektronikus kiadvány.

Együttműködő munkatársak:
Boda Kitty, Csabai Lucia, Gyenes Zsuzsa, Molnár Aranka

Írta: Molnár Aranka

Szerkesztő: Gyenes Zsuzsa
Nyelvi lektor: Juhász Ágnes
Tördelés: Telling András

Kiadja: Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest, 2020.
Felelős kiadó: Kovács Edit, elnök
www.kofe.hu

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A „Közösség alapú szolgáltatások fejlesztése és a szakellátással való összekapcsolása kistélepléseken” című EFOP-5.2.2-es transznacionális projekt keretében a Közösségfejlesztők Egyesülete a Gönci járásban dolgozott. A munka részeként műhelyeket, tanulmányutakat szerveztünk, kutatást végeztünk, amelyek arra koncentráltak, hogy megismerjük, **mi a helyzet a hátrányos helyzetű járások esetében a közszolgáltatásokkal**, azok hozzáférhetőségével. Arra kerestük a válaszokat, hogy mely szinteken és **milyen változásokra lenne szükség ahhoz, hogy a Gönci járáshoz hasonló, leszakadó térségekben, azok kistéleplésein élőknek is megfelelő szintű és színvonalú közszolgáltatás álljon rendelkezésére.**

Munkánk során a megismerést, a helyzetfeltárást a javaslatok megfogalmazása követte. E szakpolitikai ajánlás célja, hogy megmutassa azt az utat, amelyet meg kell tenni ahhoz, hogy a hátrányos helyzetű kistélepléseken és járásokban változás történjen. A közszolgáltatások szélesebb körben történő elérésében.

Ez az út nem új intézmények alakításán át vezet: a meglévő **intézmények közötti együttműködések kiépítésével és az együttműködések működtetésével**, valamint a **közösségi alapú működés megteremtésével** bővíthető a kapacitás, illetve minőségibb lehet a szolgáltatás.

Három területre vonatkozóan adunk ajánlásokat a változtatásra: általánosan, a nagy rendszerre vonatkozóan; a területi szinteken; a szakmai területeken.

Általános, a nagy rendszerben való változtatások

A nagy rendszerek változtatására ajánlott négy beavatkozási lehetőségben egyszerre van jelen az értékrend, a szemléletmód és a módszer. Ezen beavatkozási területek:

- a fejlődés újragondolása: **nem a javakkal kell kezdeni a változtatásokat, hanem az emberekkel.** Mégpedig a **tanultságukat, a közösségeiket és a közösségi működésüket**, valamint az **öngondoskodó képességüket** kell kialakítani, és csak ezután foglalkozni a többi területtel.
- a **közösségi alapú szolgáltatás**: akkor beszélhetünk közösségi alapú szolgáltatásról, ha **arra a közösségnek befolyása van, és így a sajátjának érzi.** A közösségi alapú működéshez a szolgáltatásoknak a **belső igényekre és a belső erőforrásokra kell épülnie**, melyben a szereplők **partnerként együttműködve** vesznek részt.
- a **közösségi tőke**: **Ahhoz, hogy a társadalom, a környezet, a gazdaság kiegyensúlyozottan működjön**, a közösségi tőke minden típusának – **a humán, a kulturális, a természeti, az épített, a pénzügyi, a politikai és a társadalmi tőkének** – **együtt és megfelelő szinten kell működni.**
- a **közösség funkciói**: minden közösségnek a tanyabokortól a legnagyobb városig a következő öt funkciót biztosítania kell: **szocializáció; gazdasági boldogulás; társadalmi részvétel; társadalmi kontroll; együttműködés.**

Területi szempontok

A változásokat, változtatásokat országos, járási/térségi, mikrotérségi és települési szinteken tehetjük meg. **Mikrotérség** alatt azon települések közötti együttműködésekert értjük, amelyeket nem törvényben vagy stratégiában meghatározottan hoztak létre, hanem a települések önszántukból fognak össze a közös cselekvésért. A mikrotérség mint egység, mint vidékfejlesztési fogalom nem létezik, de szeretnénk ajánlani ennek a beemelését a fejlesztéspolitikába.

Az, hogy mikor melyik szinten kell megtörténnie a beavatkozásnak, függ attól, hogy a felmerült ügy milyen hatókörű, illetve a törvényi szabályozás melyikre terjed ki. Járási szinten kerekasztal, mikrotérségi szinten műhelyek működtetését javasoljuk, települési szinten a koordinátor meglétének fontosságára hívjuk fel a figyelmet.

Szakmai területek

A szakmai területek között három csoportot különíthetünk el.

- A **közösségi, emberi tényezők közül** az együttműködésre, a közösségekre – helyi igényekre, a szakemberekkel kapcsolatos problémákra vonatkozóan tettünk javaslatokat.
- Az **infrastrukturális** tényezők közül a közösségi tér, az információhoz való hozzájutás, a továbbképzés-szakképzés és a szűk értelemben vett infrastruktúra problémái kerültek bemutatásra.
- A **beavatkozásban kiemelendő társadalmi csoportokkal** való külön foglalkozás kitér a szegénységre, a fiatalokra, a megerősítendő középrétegre és a romákra.

BEVEZETŐ

A Közösségfejlesztők Egyesülete az EFOP-5.2.2 felhívására készítette el a „Közösség alapú szolgáltatások fejlesztése és a szakellátással való összekapcsolása kistelepüléseken” című pályázatát, és valósította meg azt 2018. február és 2020. január között. A „Közösségek szolgálatában kistelepüléseken” munkacímű projekt fókuszában a közszolgáltatások – a szociális, az egészségügyi, a kulturális szolgáltatás – megismerése, működésének feltárása állt hátrányos helyzetű kistérségekben. A projekt célja nemzetközi és hazai jó gyakorlatok megismerése, ezek feldolgozása és adaptálása a helyi viszonyokra, és erre építve szakpolitikai ajánlások megfogalmazása.

Ebben a projektben **helyi szakemberekkel (és döntéshozókkal) dolgoztunk együtt**, Borsod-Abaúj-Zemplén megye Gönci járásában. Kutatást végeztünk, szakmai találkozót szerveztünk az itteni szakembereknek helyben, illetve más térségek szakembereivel és szakértőikkel közösen az országban máshol, és az itteni szakemberekkel utaztunk tanulmányutakra, hogy az ország különböző területein működő jó gyakorlatokat megismerjük.

Négy külföldi (romániai magyar, szlovák, német, osztrák) **partnerszervezettel** is együtt dolgoztunk, akik nemcsak gondolataikkal és tapasztalataikkal, hanem saját térségükben megvalósított kutatással és saját jó gyakorlataikkal is gazdagították munkánkat. A külföldi partnerek mellett **két helyi partnerszervezettel is együttműködtünk** – a FOGADÓ Észak-Abaúji Közösségfejlesztők Köre Egyesülettel és az Abaúj-Hegyközi Gyermekjóléti és Szociális Alapszolgáltatási Körzettel –, akik a helyi tudást, a helyi ismeretét, a helyi kapcsolatokat jelentették számunkra.

A helyi szakemberek bevonására és személyes közreműködésére építő **részvételi kutatás** segítette a megértést és az alapos feltárást. A **személyes benyomások, a sokszínű műhelytémák, a különböző helyeken látott és működő példák** pedig inspirálták a helyi szakembereket és a projekt munkatársait arra, hogy **ajánlásokat fogalmazzanak meg a változásra**, amely ajánlások ebben a tanulmányban olvashatók. Ezen **ajánlások nemcsak a Gönci járásnak szólnak, hanem valamennyi településnek, térségnek, amelyek Abaújhoz hasonlóan hátrányos helyzetűek**, a szegénységgel, az alulképzettséggel, az aprófalvakkal, a fiatalok elvándorlásával, az elöregedéssel, a szakember- és együttműködés-hiánnyal stb. küzdenek. Ehhez alapokat biztosít a Közösségfejlesztők Egyesülete 30 éves tapasztalata, amelyet a vidéki térségek közösségfejlesztési folyamatai során szerzett, az egyesület tagságát alkotó szakemberek tudásai, és azok a társadalomfejlesztésben kapott szakmai muníciók és ebből született elméleti és módszertani anyagok, melyek eddig megjelentek az egyesület kiadásában.

A szakpolitikai ajánlás azzal a céllal született, hogy **megmutassa azt az utat, amelyet meg kell tenni ahhoz, hogy** a hátrányos helyzetű kistelepüléseken és járásokban **változás történjen a közszolgáltatások szélesebb körben történő elérésében**. A munka során rájöttünk arra, hogy nem elegendő csupán járási szintben gondol-

kodnunk, hanem foglalkoznunk kell a településsel és a mikrotérrel is. (A mikrotér a települések közötti, önkéntes alapon szerveződő együttműködés.) Ugyanis nem minden problémát, ügyet lehet járási szinten megoldani, sokat települési, esetleg mikrotérrel szinten lehet rendezni. Sőt olyan ügyeket is találtunk, amelyek az egyik szinten történő rendezése kihat valamennyi helyre.

Kiknek is szól ez a szakpolitikai ajánlás? Egyrészt **azoknak a szakembereknek, akik kistérségi járásokban dolgoznak, és szeretnék másképp dolgozni**, a helyi erőforrásokra és a helyi közösség részvételére építve. Másrészt az **országos, a kistérségi és a települési döntéshozóknak**, hogy elősegíthessék, hogy az emberek elégedettebbek legyenek a szolgáltatások elérésével és minőségével. Ajánljuk még a **települések között létrejött együttműködéseknek, térségi társulásoknak** az ügyek hatékonyabb és sikeresebb megoldására.

Szeretnénk leszögezni, hogy ajánlásunk **nem új intézmények létrehozására vonatkozik, hanem a meglévők együttműködésének kiépítésére, és a közösségi alapú működés kialakítására.**

HELYZETKÉP

Ahhoz, hogy ajánlásokat tehesünk, ismernünk kell azt a kiinduló helyzetet, ami a **hátrányos helyzetű járások sajátossága**. Ebben a részben azokat a fontos jellemzőket mutatjuk be, azokra hívjuk fel a figyelmet, amelyek a közösségfejlesztés, a közösségi alapú szolgáltatások működtetése szempontjából fontosak.

A hátrányos helyzetű járások jellemzői

A **közzolgáltatásokhoz való hozzáférést a területi egyenlőtlenség jellemzi**. Minél kisebb egy település, minél távolabb van a központtól, annál kevesebb közzolgáltatás és szolgáltatás érhető el. Így van ez annak ellenére, hogy a közzolgáltatásokhoz való hozzáférés **állampolgári jog**, így mindenki számára biztosítottnak kellene lennie.

Nem csupán a járások között vannak különbségek, hanem **a járásokon belül a települések is eltérő helyzetben vannak**, egyesek gazdaságilag erősek, mások leszakadnak a többitől. Ennek oka sokféle lehet. Egyrészt az, hogy a település vezetése mennyire képes élni a lehetőségekkel, milyen fejlesztési stratégiával rendelkezik, egyáltalán van-e elképzelése a jövőről, vagy hagyja, hogy a külső tényezők határozzák azt meg. Másrészt nyilván függ a település lakosságától is, attól, hogy az ott élők dolgoznak vagy sem, érznek-e felelősséget a településük iránt, részt vesznek-e életének szervezésében vagy csak várják, hogy valaki megoldja a dolgokat. Nem lehet egy embert (polgármester), egy testületet (önkormányzat) okolni a leszakadásért, hisz ez összetett dolog.

A hátrányos helyzet sokféle problémát vet fel. Ilyen például a **szakemberek hiánya**; a szakemberek **túlterheltsége**; az **alacsony iskolai végzettség**; az **elszegényedés** mind a települések, mind a magánszemélyek esetében; a **közlekedés**; a **fiatalok elköltözése**, az **előregedés**. Két problémakört részletesen is szeretnénk bemutatni azért, mert ezek újonnan felmerülő dilemmák. Ezek az **együttműködés és az együttélés**.

Azt gondolhatnánk, hogy az együttműködés, az már megy nekünk, hisz olyan sokat beszélünk róla az utóbbi 20 évben, és olyan sokféle programot támogattak azzal a céllal, hogy az együttműködés kiépüljön. Mégis a tapasztalatunk az, hogy valódi együttműködés alig van. A kötelezően előírt együttműködések is gyakran csak papíron léteznek, a széleskörű, az emberek közötti, a szakemberek és intézmények közötti, az intézmények és a helyi emberek közötti, az intézmények, a helyi emberek és önkormányzatok közötti, a települések közötti együttműködések pedig teljesen hiányoznak. Legalábbis az a fajta **együttműködés**, amit mi közösségfejlesztők annak tartunk: amikor **a partnerek között nincs alá-fölé rendeltség**, amely **párbeszéd alapú**, az együttműködő partnerek közül senki sem képzeletben áll a másik fölött. Így gondoljuk, hogy ennek megteremtésével sok dolgunk van még.

A másik fontos ügy az **együttélés**, ami egyrészt jelenti a **roma és nem roma emberek** együttélését, másrészt a **határmenti területek esetében a szomszédos országból beköltözöttek és a településeken élő régi lakosság együttélését** is. Ez problémaként az elmúlt években jelent meg, miután megfigyelhető ez a tendencia, hogy szlovák, román, osztrák állampolgárok vásárolnak a településeken házakat.

A Gönci járás jellemzői

A Gönci járás Észak-Magyarországon, Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi, Szlovákiával határos részén fekszik. A 290/2014. Kormányrendelet alapján egyike annak a 36 járásnak, amely **komplex programmal fejlesztendő**. Ezen járások között a harmadik legrosszabb helyzetben lévő a Gönci járás.¹

A járásban **két város található**: az északi részen Gönc, a déli részen Abaújszántó. E miatt az elhelyezkedés miatt, valamint a városok köré csoportosuló szolgáltatások és központi szerepeik miatt nevezik a járást kétpólusúnak. A két város funkciójuk miatt egymással versengő pozícióban van.

Ahhoz, hogy egy térségről képet kapjunk, ismernünk kell néhány adatot, hisz a számok, a számszerűsített mutatók pontosítják az érzéseinket és a tapasztalatainkat. A lakónépesség száma 19 275 fő. Az életkor szerint a népesség összetétele a következőképpen alakul: 14 év alattiak száma 3643 fő; a 15-29 év közöttieké 3540 fő; 30-49 év közöttieké 5172 fő; 50-64 év közöttieké 3741 fő; 65 év fölöttieké 3179 fő. A 7 éves és idősebb népesség legmagasabb befejezett iskolai végzettsége: általános iskola 1. évfolyama 401 fő, általános iskola 1-7. évfolyama 3328 fő, befejezett általános iskolai 8 osztály 6078 fő, középfokú végzettség érettségi nélkül 3612 fő, érettségivel rendelkezik 3163 fő, diplomával rendelkezik 1119 fő.²

A gazdasági aktivitás szerint a foglalkoztatottak száma 5423 fő, munkanélküli 1980 fő, inaktív 6301 fő és eltartott 5571 fő.

A járást 30 település alkotja. Jellemzően **aprófalvas területről** van szó, 18 település állandó népessége kevesebb mint 500 fő, 7 település rendelkezik 500 és 1000 fő közötti népességgel, és csak 5 településnek van 1000 fő feletti népessége. A két város népessége is jócskán elmarad az 5000 főtől. Gönc népességszáma 2218 fő, Abaújszántóé pedig 3255 fő.

A járás északi része Miskolctól több mint 60 km-re található, míg Kassától kevesebb mint 30 km-re. A trianoni határ meghúzásával a térség elvesztette a természetes egységét, a vidék elvesztette a városát, ami a mai napig nem oldódott fel és nem oldódott meg. Nem találta meg a helyét, szerepét, mondhatni a városát a vidék.

A járás megközelíthető a Miskolcot Kassával összekötő 3-as számú főúton, amely mellett a tervek szerint 2 év múlva átadásra kerül a most épülő autópálya. A közút mellett vasúton is elérhető a járás a Miskolc–Hidasnémeti vasútvonalon, amely városok között lévő 62 km-es távolságot 1 óra 4 perc alatt teszi meg a vonat. A járás külső elérhetősége jobban biztosított, mint a járáson belül a járás székhelyére, Göncre való eljutás, ahol a kormányhivatali, az okmányirodai, a nevelési tanácsadói, a szociális és gyermekjóléti stb. szolgáltatások működnek.

¹ A projekt megvalósításakor már a legrosszabb helyzetű járás volt.
² A 2011. évi népszámlálás alapján.

AJÁNLÁSOK

A projekt keretén belül végzett kutatás³ – amely a közösségek állapotát vizsgálta a betöltött funkció szerint, valamint a szakemberek és intézmények közötti együttműködések feltárva kapcsolati hálózatokat is –, a szervezett műhelymunkák, a tanulmányutak és a külföldi megismert példák, jó gyakorlatok alapozták meg a következőkben olvasható ajánlásokat. Az ajánlásokat három csoportba soroltuk: az általános, a nagy rendszerben való változtatások; a területi szempontok; a szakmai területek. Ezen ajánlások nemcsak a Gönci járásnak szólnak, hanem a hozzá hasonló adottságokkal rendelkező más térségeknek, településeknek is. Az, hogy az ajánlás megfogalmazása időnként konkrét, a Gönci járásra vonatkozó megoldásokat tartalmaz, azért van, hogy ne csak általánosságban mutassunk be példákat, hanem konkrét térséghez kapcsolódóan is.

Általános, a nagy rendszerben való változtatások

A szakpolitikai ajánlás a nagy rendszerben négy fő területen javasol változást, változtatást: a fejlődés újragondolása, a közösségi alapú szolgáltatás lehetőségeinek megteremtése, a közösségi tőke összehangolása és a különböző fajta tőkék együttműködése. Az ebben a részben felsorolt ajánlások egyrészt értékrendet, másrészt szemléletet, harmadrészt módszertant is magukba foglalnak. Ha nem megfelelő módon működik valamely szolgáltatás, és a szakmai területek mentén megtörténik a beavatkozás, akkor a fejlődés újragondolásának, a közösségi alapú szolgáltatás kiépítésének, a közösségi tőke helyreállításának, a közösség funkciói visszaállításának az értékrendje, szemlélete és módszertana mentén kell a változásokat létrehozni.

A fejlődés újragondolása

Mi is lehet a jövője egy ipar nélküli, tiszta környezettel és levegővel, jó természeti adottságokkal (a Gönci járás esetében: a Zemplén hegység, a Hernád folyó, a várak stb.) rendelkező térségnek? Az egyik lehetősége (hangsúlyozzuk, hogy az egyik és nem az egyedüli) a turizmus. Ahhoz azonban, hogy ez felépüljön és kiépüljön, vállalkozásokra van szükség, amelyhez **tudás kell és mobilitás**. Ezek pedig nem erősségei a hátrányos helyzetű térségekben élőknek. Ezért első lépésként azzal kell foglalkozni, hogy bátor, tanult öngondoskodó és önfegyelmű képességekkel rendelkező embereké váljanak az itt élők, illetve működő jól szervezett közösségeik legyenek.

„A fejlődés nem a javakkal kezdődik, hanem az emberekkel, **az emberek tanultságával, szerveztségével és fegyelmével**. E három nélkül minden erőforrás rejtett, kiaknázatlan, pusztán lehetőség marad. Léteznek természeti kincsekkel igen gyéren ellátott, mégis virágzó társadalmak, és a háború után bőven volt alkalmunk megfigyelni a láthatatlan tényezők elsőbbségét. Minden olyan ország, amelyben az oktatás, a szerveztség és a fegyelm magas szinten állt, bármilyen feldúlt volt is, „gazdasági cso-

³ A kutatási zárójelentés itt olvasható: <https://kofe.hu/kiemelt-program/kiadvanyaink/> Csabai Lucia (2020): Kutatási beszámoló. A leghátrányosabb helyzetű járásokban megvalósuló szakmai együttműködések feltárására irányuló kutatásról.

dát” produkált... Ez tehát a fejlesztés központi problémája. Ha a szegénység elsődleges oka e három tényező hiányosságaiban rejlik, akkor a szegénység elsősorban ezeknek a hiányosságoknak a kiküszöbölésével enyhíthető. Ez az oka annak, miért nem lehet **a fejlesztés teremtő aktus**, miért nem lehet a fejlesztést rendezni, megvásárolni, átfogóan megtervezni: miért van az, hogy **evolúciós folyamatot igényel**. Az oktatásban nincs „ugrás”, ez egy fokozatos, igencsak megfoghatatlan folyamat. A szervezésben sincs „ugrás”, hanem fokozatos fejlődés, megfelelés a változó körülményeknek. S egész pontosan ugyanez vonatkozik a fegyelemre is. Mindháromnak lépésről lépésre kell kibontakoznia, és **a fejlesztési politika legfontosabb feladata szükségképpen az, hogy meggyorsítsa ezt az evolúciót**. Mindháromnak az egész társadalom, s nem csupán egy elenyésző kisebbség sajátjává kell válnia.”⁴

Közösségi alapú szolgáltatások

A Közösségfejlesztők Egyesülete 2014 óta foglalkozik a közösségi alapú szolgáltatással, mint a közszolgáltatások, az általános szolgáltatások lehetséges működési és működtetési formájával, illetve mint **a települések és a térségek elképzelhető működtetésének módszerével, eszközével és értékrendszerével**. Meghatározásunk szerint a közösségi alapú szolgáltatás

„... az igények és szükségletek kielégítésének az a módja, amely **a helyi közösségbe ágyazottan működik**, vagyis helyben van; személyes, illetve **helyi közösségi szükségletekre és erőforrásokra épít**; a helyi lakosokkal egyenrangú, partneri viszonyban működik; belső erőforrásokat mozgósít; más szolgáltatásokkal, illetve a helyi közösség más szereplőivel partnerségben dolgozik.”⁵

Ahhoz, hogy a közösségi alapú szolgáltatás megvalósuljon, kiépüljön, vagy esetleg a már működő szolgáltatás átalakuljon, bizonyos lépéseket mindenképp meg kell tenni:

1. A legfontosabb, hogy a szolgáltatás működtetőjében, fenntartójában vagy a munkatársaiban **megfogalmazódjon a szándék** a változásra. Kialakuljon a szakemberekben az az érzés, hogy hisznek a közösségi megoldásokban, hogy el tudják képzelni azt, hogy a problémák közösségi módon történő kezelése hatékonyabb és hosszútávon eredményesebb, mint a központilag irányított és nem a helyi viszonyokra átgondolt cselekvés.
2. A **szakemberek, munkatársak bátorsága és elköteleződése** az átalakulásra. A közösségi működés több időt és nagyobb energiabefektetést igényel, de hosszú távon stabilabb, átláthatóbb, és a terheket is megosztja a szereplők között.
3. A **cselekvők felkészülése** a cselekvésre, ami elméletek és módszertanok tanulását is jelenti.
4. A **közösség bevonása**, ami egyrészt jelenti a helyi emberek megszólítását, bevonását, aktivizálását, a közösségi tanulást, amely során felkészülnek és képessé válnak a szolgáltatások közösségi alapú működtetésébe bekapcsolódni, másrészt a helyi erőforrások feltárását és összekapcsolását a helyi közösséggel és a szolgáltatással.
5. A **szolgáltatás szakmai és gazdasági megtervezése**, a pénzügyi tervezéstől kezdve a kapcsolódó jogszabályi és szakmai előírások összerendezéséig.
6. A **szolgáltatás elindítása**.

Fontos megjegyezni, hogy a közösségi alapú szolgáltatás folyamat, melyet rendszeresen értékelni és felülvizsgálni kell, a folyamatosan változó helyzetre és az így kialakult igényekre azonnal reagálni kell, így amikor már valamely szolgáltatási forma túlhaladta magát az adott lokalitásban, fel kell számolni, és az új igények szerint másikat felépíteni.⁶

Közösségi tőke

Ahhoz, hogy egészségesen működő társadalomról, környezetről és gazdaságról beszélhessünk, a különböző típusú közösségi tőkéknek megfelelő szinten kell működniük és természetesen együttműködniük. A Flora házaspár a **közösségi tőke hét típusát** határozta meg, ezek a következők:

- Természeti tőke: a **rendelkezésre álló természeti erőforrásokat** jelenti, magába foglalja az időjárástól kezdve a táji adottságokon át a levegő- és vízminőséget, a földrajzi elhelyezkedést és a biológiai sokszínűséget is.
- Kulturális tőke: magába foglalja mindazokat a **hagyományokat, értékeket, hiedelmeket és normákat**, amelyek az adott közösségre jellemzőek. Ezen tőke egy részét a múzeumokban és könyvtárakban őrzik, itt érhetik el az emberek, a másik részét pedig a közösségi tanulási folyamat során sajátítják el egymástól.
- Humán tőke: a **közösséget alkotó emberek tulajdonságainak, képességeinek, készségeinek** összessége, amelyeket a formális és informális tanulási helyzetekben szereznek meg.
- Társadalmi tőke: a helyi emberek között, a helyi emberek és szervezetek, valamint intézmények között **létrejövő kapcsolatok**, amelyekben az emberek együttműködnek azért, hogy közös cselekvések valósuljanak meg.
- Politikai tőke: azon lehetőségek és képességek összessége, amely **a közösség tagjait arra ösztönzi, hogy részt vegyenek a közösség életében**, jelentse ez a döntéseket, a szabályok kialakítását, vagy a választásokon való részvételt.
- Pénzügyi tőke: azon **pénzügyi erőforrások** összessége, amelyek helyben, illetve a pályázatokban, támogatásokként a közösség rendelkezésére állnak.
- Épített tőke: azok **az infrastrukturális** (út, vasút, víz, csatorna, gázvezeték, szolgáltatások stb) **jellemzők** tartoznak ide, amelyek meghatározzák egy térség, település lehetőségeit a gazdaságfejlesztésben.

Amikor egy közösség (település, térség) életében működési zavarok, diszfunkciók lépnek fel, az ott élő emberek elégedetlenek a szolgáltatásokkal, minden esetben megtaláljuk azon tőketípust, amely alacsony szinten van jelen a közösségben. **Ahhoz, hogy változás történjen és helyreálljon az egyensúly**, megszűnjön a működési zavar, **a nem megfelelő tőketípus magas szintű működtetése szükséges**.

A tőketípusok és a következő részben tárgyalt közösségi funkciók kapcsolatban állnak egymással a tőketípusok megfeleltethetőek egy-egy funkcióval. Ennek részletes kifejtésére ott kerül sor.

⁴ Elhangzott 1966-ban Ernst F. Schumachertól az Afrikai Iroda közgyűlésén.

⁵ Gyenes Zsuzsa (2019): Közösségek szolgálatában. Közösségi alapú szolgáltatások bevezetésének, illetve meglévő szolgáltatások közösségivé alakításának elmélete és gyakorlata. 13.o. https://kofe.hu/wp-content/uploads/Dokumentumok/2020/honlapra_handout_kozossegialapuszolgaltatas.pdf

⁶ A közösségi alapú szolgáltatásokról, a szolgáltatások átalakításáról készült egy handout, amelyben részletesen bemutatásra kerül a közösségi alapú szolgáltatás kiépítésének folyamata. Így aki szeretne ezzel foglalkozni, szeretne ilyen jellegű változásokat elindítani támogató gondolatokat találni benne. (https://kofe.hu/wp-content/uploads/Dokumentumok/2020/honlapra_handout_kozossegialapuszolgaltatas.pdf)

A közösség funkciói⁷

A közösség meghatározása nem egyszerű feladat. Erre most nem is vállalkozunk, csak **a közösség társadalmi aspektusát vizsgáljuk**, és ezen belül is az úgynevezett funkcionális értelmezést. A közösség itt ismertetett funkcionális megközelítését Warren amerikai szociológus dolgozta ki. E megközelítés szerint a közösségnek öt funkciója van, amely funkciók a legkisebb településtől a nagyvárosig jelen vannak valamilyen formában, vagy szervezeten, vagy informálisan. Ezek a funkciók a következők:

1. „A **szocializáció**, melyen keresztül a közösség bizonyos értékeket olt tagjaiba, olyanokat, amelyek a leginkább az adott kultúrában érvényesek.
2. A **gazdasági boldogulás**: A közösség biztosítja tagjainak a megélhetést.
3. A **társadalmi részvétel**: A közösség biztosítja tagjai számára a társasági, társadalmi élet lehetőségét, a jogok és köteleességek gyakorlását.
4. A **társadalmi kontroll**: A kontroll alapját a közösség értékei és normái jelentik, valamint a köz ügyei iránti elkötelezettség és felelősség.
5. A **kölcsönös támogatás**, s az ahhoz vezető együttműködés, mely folyamat segítségével a közösség tagjai megvalósítják azokat a feladatokat, amelyek túl nagyok, vagy túl sürgősek ahhoz, hogy egy egyedülálló személy kezelni tudja. E funkciót a szolidaritás funkciójának is szokták nevezni.”⁸

Ahhoz, hogy a közösség ezeket a funkciókat ellássa és jól működjön, a társadalomban erős kötésekre van szükség, az emberek, a szervezetek, intézmények között pedig szoros kapcsolatokra. Amennyiben a közösség nem jól működik és fellép a diszfunkcionális állapot, a hiányt, amely ebben az állapotban keletkezik, valamilyen módon ki kell elégíteni. Sok esetben erre az állam és egyéb szereplők különböző szolgáltatásokat építenek fel, és vannak olyan államok is (pl. Észtország), ahol olyan törvényi környezetet hoznak létre, amelyben a közösségek kapcsolódnak be ezen hiányok betöltésére.

Az egyes közösségi funkciókhoz hozzá lehet rendelni a közösségi tőke egyes fajtáit:

- gazdasági boldogulás: természeti tőke, humán tőke, pénzügyi tőke és épített tőke;
- szocializáció: kulturális tőke;
- társadalmi kontroll és társadalmi részvétel: politikai tőke;
- együttműködés és szolidaritás: társadalmi tőke.

Ez azt jelenti, hogy **ha felderítettük a település, a térség közösségének állapotát, a közösség funkcióinak jelenlétét, akkor a közösségi tőke típusokat ehhez kapcsolva tervet tudunk készíteni a probléma megoldására, a funkciók magas szintű működésének megteremtésére.**

A Gönci járásban fókuszcsoporthoz interjúkat keresztül vizsgáltuk a közösség funkcióit. A kutatásban részt vevő csoport megállapította, hogy nincs olyan funkció, amelyikkel ne kellene foglalkozni, elindítani a változást a magasabb szintű működés felé. A hosszú beszélgetés eredményeként legerősebb funkciónak az együttműködést, szolidaritást határozták meg a fókuszcsoporthoz résztvevői. A leggyengébbnek pedig a gazdasági boldogulást és a társadalmi kontrollt tekintették. Mindeközben megállapították, hogy a szocializáció funkciója az, amellyel dolgozunk lenné, amivel sokat kellene foglalkozni, ugyanis ez az a funkció, amelyben ha változás történik, magával húzza a többi funkciót is, vagyis amely hatással van az összes többire. Ez azt is jelenti, hogy elengedhetetlenül szükséges a kulturális tőkével való foglalkozás.⁹

⁷ A téma bővebb kifejtése e-tanulmánykötetünkben olvasható. Csabai Lucia: A közösségek funkciói. <https://kofe.hu/kiemelt-program/kiadvanyaink/>
⁸ Vercseg Ilona (2011): Község és részvétel. A községfejlesztés és a közösségi munka gyakorlatának elmélete. Budapest, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület. 28-29.o.

Területi szempontokra fókuszáló változtatások

Területi egyenlőtlenség nemcsak az ország egyes részei között tapasztalható, hanem az egyes járásokon belül is. A Gönci járásban is vannak települések, amelyek jobb helyzetben vannak, és vannak, amelyek rosszabbban. Ennek többféle oka lehet, egyrészt a település vezetőinek érdekérvényesítő képessége, másrészt az emberek és a közösség állapota (ideértve az intézményekkel való ellátottságot is), harmadrészt a rendelkezésre álló erőforrások és az azok feletti rendelkezés. A Gönci járás szakemberei azt gondolják, hogy **a települések közötti szolidaritást működésbe kell hozni**, és a pénzügyi tőke elosztását egyenlőbbé kell tenni egy valódi járási összefogással, amely túlmutat a közigazgatási együttműködésen.

A területi egyenlőtlenség enyhítésének nem kedveznek a mai pályázati programok sem, amelyek feldarabolják a családokat célcsoportra korosztály szerint. **A komplex beavatkozásokat kell támogatni**, ilyen jellegű programokat kell kiírni. Emellett az is fontos, hogy a pályázati célok ne csak korosztályoknak, szakembereknek, szegényeknek stb. szóljanak, hanem kötődjenek a lokalitáshoz is.

A változásokat, a változtatásokat, a beavatkozásokat, a közösségi alapú szolgáltatások felépítését és átalakítását **négy szinten** tehetjük meg, attól függően, hogy a probléma hol keletkezett, hol jelentkezik, a szolgáltatás milyen területet érint: országos szinten, térség/járási szintjén, a mikrotérség szintjén, a települések szintjén.

A mikrotérség

Az országos, a járási és települési szinteket ismerjük, tudjuk, hogy mekkora földrajzi egységet értünk alatta, ezért ezek részletes ismertetésére nem térünk ki. Mivel a mikrotérség nem ismert meghatározás, ezért szeretnénk ezt bemutatni: „a mikrotérségi szint a strukturális butaságok korrigálását szolgálhatja”¹⁰

Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy azokon a területeken, azokban a térségekben, ahol a települési szintű munka mellett térségi, településközi együttműködések, együttműködések is elindultak, erőteljesebb változások kezdődtek a közösségi megoldások keresésében és gyakorlásában. Ebben az esetben a települések, szervezetek közel vannak egymáshoz, nem okoz gondot a gyakori személyes találkozás, **egymás példái és gyakorlatai, a közös tanulás támogatja a települési folyamatokat**. Nemcsak tudással, hanem egymás motiválásával is segítik a folyamatokat. Amikor valamelyik településnek valami nem sikerül és az kedvét szegi, akkor a másik település épp a legnagyobb sikereit éli meg. Az a példa, hogy lehet sikeres is a munka, kimozdítja az elkeseredett embereket, és erőt ad a további cselekvéshez. Ezért tartjuk fontosnak a településközi együttműködésekben az úgynevezett **mikrotérségben való gondolkodást**.

A mikrotérség mint egység, mint vidékfejlesztési fogalom nem létezik, de szeretnénk ajánlani **ennek a beemelését a fejlesztéspolitikába**. Azokra a **települések közötti együttműködésekre használjuk ezt az elnevezést, amelyek nem központilag, törvényben vagy stratégiában kötelezetten alakultak ki, hanem a települések önszántukból fognak össze**, terveznek és cselekednek közösen. Nem kötelező jellegű, hanem azért jön létre, hogy a településeken felmerülő problémákat könnyebb

⁹ Csabai Lucia (2019): Gönci járás – a közösségi funkciók tükrében. A járás közösségi állapotának fókuszcsoporthoz vizsgálata. Kézirat.
¹⁰ Elhangzott a 2019. november 15-16. rendezett projektzáró konferencián, World Café munka során.

legyen megoldani. Hisz ezen problémák között jócskán akadnak olyanok, amelyeket csupán egy település nem tud megoldani, mivel a kiindulása és a kiterjedtsége is túlnyúlik a település határain. Nem lehet meghatározni, hogy pontosan hány település is alkot egy mikrotérséget, ugyanis ezt a természetes kapcsolatok, kialakult viszonyok határozzák meg. (Pl. a Gönci járás északi részén található mikrotérséget hét település alkotja.) Az azonban mindenképp elmondható róla, hogy egy ökológus egység, átlátható és belátható, amelyben még a személyessége a főszerep.

A mikrotérségek létrejötténél fontos, hogy **a három szektor** – állami, civil, vállalkozói – **rendszeresen kommunikáljon** egymással, sőt ezen túl közösen koordinálják az ügyeket és különböző kooperációkat alakítsanak ki, amelyekben cselekednek. Tudatosulnia kell mindhárom szereplőben, hogy:

- a stratégiai kérdésekről helyben kell dönteni;
- a különböző ügyekben az érintettek gondolkodjanak, és ne kívülről döntsenek;
- a közszolgáltatásokat tervezni kell, méghozzá a valódi szükségletekre;
- a mikrotérségekben fel kell tártani a cselekvőképességet, és azt mobilizálni kell;
- a kitörési pontokra kell fókuszálni;
- a helyiek kezébe kell adni az ügyeket;
- a közös ügyekben döntési kompetenciát kell adni.

Kik is lehetnek a mikrotérségi együttműködések szereplői? Mindazok a **mikrotérségi identitással rendelkező helyi emberek, akiknek szándékában áll a térségért való cselekvés**, akik megtalálják egymást és elköteleződnek a rendszeres, tervezett és szervezett párbeszédében. Ahhoz, hogy ezek a mikrotérségek ne veszítsék el a fiatalokat, fontos külön figyelmet fordítani a megszólításukra és bevonásukra, figyelve arra, hogy a megfelelő felhatalmazásokat megkapják, mert csak így fognak kötődni a településekhez, a mikrotérséghez.

„Noha modell nincs, van a fejlesztésnek valamiféle koncepciója, amely mindenütt azonos. Ennek lényegi vonása, hogy önmagunkra kell számítani, hogy a fejlesztés mindenkinek az ügye, hogy ez nemcsak pénz kérdése, hatalom kérdése, hanem a szándéké, az akaraté, a meggyőződésé, leleményessége is. A fejlesztés hosszú távú dolog, nem felülről levezényelt folyamat, feltételezi, hogy lebontsuk az adminisztratív határokat, és hogy a civil társadalom megerősödjék.”¹¹

A szintek egymásra épülése

A térségi vagy járási szinten eléggé nagy a kavardás. Vannak szolgáltatások, amelyeket kistérségi összefogásban látnak el, de ez a lefedettség nem egyezik meg a járás területével, és időnként ebbe a kétféle területi alapon szerveződő egységbe még belép a választókerület is. Vannak olyan esetek, amikor egy pályázati programon belül is keveredik a fentiekben jelzett három területi lehatárolás. Nyilván ez nem kedvez annak sem, hogy a járásban élők átlássák a különböző szolgáltatások működését, működtetését, a felelősségi köröket, illetve azt, hogy ha valami javaslatuk vagy észrevételük lenne, akkor azokat hol tehetik meg. Ha a Gönci járást nézzük, ez a területi szerveződés a következőképpen alakult:

- Abaúj-Hegyközi Többcélú Kistérségi Társulás, melyet 24 település alkot, és a szociális alapellátást működtetik a társulásban.

- Gönci járás, amely 30 településből áll, és amelynek hatókörében szerveződik a kormányablak, az okmányiroda és egyes közszolgáltatások, mint például a pedagógiai szakszolgálat. Jelenleg ennek a központja Göncön van.

Járási kerekasztal felállítására lenne szükség, amelynek tagjai a civil szervezetek, az intézmények és az önkormányzatok. Ennek gazdája a többcélú kistérségi társulás lehetne, segítségül hívva a területén működő, társadalomfejlesztéssel, közösségfejlesztéssel foglalkozó civil szervezeteket. A társulás az intézmények és önkormányzatok felé tudja felvállalni a szervezést, mivel a tapasztalatok azt mutatják, hogy legtöbb esetben sem az intézmények, sem az önkormányzatok nem tekintik partnernek a civil szervezeteket. A fejlesztő civil szervezet pedig szervezi a civileket, adja a módszertant a kerekasztalok megszervezéséhez és működtetéséhez. A járási kerekasztal teret adna a járást érintő kérdések, fejlesztések, ügyek megvitatására, a különböző stratégiák és projektek tervezésére. Működése a párbeszédre és az egyenrangú partnerségre épülne.

Mikrotérségi műhelyek kialakulása követné a járási kerekasztalokat, ugyanis az elindult rendszeres találkozók, a felmerülő problémák és ügyek kirajzolják a mikrotérségek határait. Idővel a járási kerekasztalok találkozói csökkenhetnek, évi négy alkalomra, a mikrotérségi műhelyek rendszeressége gyakoribb, kéthavonként kerülne rá sor. Ezen műhelyek munkájában részt vesznek az érintett települések intézményei, önkormányzatai, civil szervezetei, és időnként bekapcsolódnak a helyi vállalkozások is. Gazdájuk társadalom- és/vagy közösségfejlesztéssel foglalkozó civil szervezet. A műhely munkájában a települések egyenrangú partnerként vesznek részt, nincs megkülönböztetés sem anyagi helyzet, sem lélekszám szerint.

A **települési szint esetében szükség van egy koordinálóra**, aki lehet egy aktív elkötelezett ember, vagy akár egy intézmény is. Ezeknek a közösségi beszélgetéseknek, közösségi tervezői alkalmaknak a résztvevői a helyi önkormányzatok, az intézmények és szervezetek képviselői, valamint a helyben élő, a településért tenni akaró és erre időt szánó kulcsemberek. Ezek a közösségi beszélgetések két-három hetente zajlanának, ahol feltárják a helyi erőforrásokat és igényeket, a felmerülő problémákat, és kidolgozzák a közösségi alapú működést. Nyilván ezek között az ügyek és hiányok között lesznek, amelyeket a sokszínű szereplőkkel a településen belül megoldhatók, de lesznek olyanok is, amelyeket mikrotérségi vagy járási szinten tudnak kezelni.

Az **országos szinten** foglalkoznak azokkal az ajánlásokkal, melyekhez törvényi, országos stratégiai változtatásokra, módosításokra van szükség. Ilyenek például a szakemberek képzésére vonatkozó változtatások, társszakmákkal való együttműködések.

¹¹ <https://kofe.hu/parola/parola-folyoirat/hogyan-fakasszunk-forrasokat-2/>

Szakmai területekre vonatkozó változtatások

A szakmai területeket három csoportba strukturáltuk:

- **Közösségi, emberi tényezők:** együttműködés, közösségek – helyi igények, szakemberproblémák.
- **Infrastrukturális tényezők:** a közösségi tér, az információhoz való hozzájutás, illetve a továbbképzés–szakképzés és az infrastruktúra.
- **A beavatkozásban kiemelendő társadalmi csoportok:** a szegénységgel, a fiatalokkal, a megerősítendő középréteggel és a romákkal foglalkozó gondolatok.

Közösségi, emberi tényezők

Együttműködés

Az együttműködés problémája minden szinten előkerült, a személyes beszélgetéseink alkalmával és a műhelymunkákon egyaránt. Történt ez annak ellenére, hogy az elmúlt években számtalan projekt valósult meg az együttműködés fejlesztéséért. Mi közösségfejlesztők ezen nem csodálkoztunk, hisz gyakran együttműködés alatt azt értik az emberek és intézmények is, hogy aláírnak egy együttműködési megállapodást, amitől azonban nem történik változás sem a korábbi kommunikációban, sem az információk megosztásában, sem az egyeztetések gyakoriságában és minőségében. Ezért az együttműködés bekerült a kutatásunk fókuszába is. A kutatási eredmény szerint a **jó együttműködés feltételének** tartják: a **bizalom** és az őszinteség kialakítását, a **kapcsolat élővé** tételét, **kölcsönösségét**, **közös szándékon** alapuljon, **csapatmunka** legyen. Mindez akkor valósul meg, ha elég időt szánunk az együttműködés megteremtésére, vagyis az egy fejlesztési folyamat eredményeként jön létre. Fontos, hogy ne csak azért működjön az együttműködés, mert kötelező, ugyanakkor sok esetben ez a kötelezőségi teremt meg az együttműködés lehetőségét.

A mai pályázati rendszer nem feltétlenül támogatja az együttműködéseket, amit erősít a forrásokért zajló „harc” is. Így a szereplők nem osztják meg egymással az információkat. Ahhoz, hogy ez megváltozzon, komplex programokra lenne szükség, illetve arra, hogy a helyi közösség megkapja a rendelkezési jogot a források egy része felett.

Az együttműködésnek minden szinten jelen kellene lenni: szakemberek között, intézmények között, intézmények és a helyi emberek között, a helyi emberek között, települések között stb.

Az együttműködéseket nehezíti az is, hogy a szakemberek és az intézmények gyakran túlszabályozott viszonyok között dolgoznak, kevés eszközzel, míg a pályázati forrásból támogatott programoknak vannak eszközeik, de kevesebb a helyismeretük és beágyazottságuk. Mivel nincs kommunikáció közöttük, így nem történik meg a helyi tudás bekapcsolása a programokba. A problémát csak növeli, hogy a pályázati programok között sincs kapcsolat, ezért a különböző projektek ugyanazokat a szolgáltatásokat és képzéseket kínálják ugyanazon a területen.

Szakemberek

A járásban, mint általában a legtöbb perifériára szorult térségben, **kevés a szakember**. Emiatt a meglévő szakemberek **túlterheltek**, és hiányzik az emberi és szakmai elismerésük is. A túlterheltség egyrészt abból adódik, hogy helyettesítenek be nem töltött, üres státuszokat, másrészt pedig abból, hogy a megvalósuló pályázati projektek

egy részénél mellékállásban dolgoznak. Megfigyelhető az a tendencia, hogy a járásban dolgozó és ott is lakó szakemberek elkötelezettebbek.

Kevés olyan program van, amely a szakemberek kiegészítésével, továbbképzésével foglalkozna. A **legtöbb képzés, továbbképzés** a fővárosban érhető el, ami **távol van**. Emellett az érdekes témákra hamar betelnek a létszámok, így sokszor van, hogy mire hozzájuk ér az információ, már nincs is hely.

A szakemberellátottság problémája nem feltétlenül jelenti azt, hogy ténylegesen hiány van a szakemberekből. **Együttműködés, összefogás fejlesztésével**, ennek kereteinek megteremtésével és felépítésével hatékonyabbá lehetne tenni a járásban dolgozó szakemberek munkáját. A másik fontos változásra a **munkakörülmények** esetében lenne szükség, ami ahhoz kell, hogy beépülhessen a közösségi szemlélet, a közösségi működés.

A szakemberek nem látják annak lehetőségét, hogy az állam által fenntartott intézmények a közszolgáltatások helyi igényeire reagáljanak, a helyben meglévő erőforrásokra építsenek, ami jelenti azt is, hogy nem ugyanaz érhető el minden járásban és településen. Ezt a fajta rugalmasságot, a **helyi igények beemelését, a szolgáltatások bővítését a pályázatoktól várják** el. Ahhoz, hogy mélyreható változás induljon el a közszolgáltatások területén, fontos, hogy a szakemberek elhiggyék, hogy hatással tudnak lenni a nagy rendszerre, és hogy **az állam által nyújtott közszolgáltatások is alakíthatók legyenek a helyi igényekhez**.

Közösségek – helyi igények

Ahhoz, hogy a közösségi alapú működés megvalósuljon, **a helyi közösségeket nem ellátottként kell kezelnie a szolgáltatásoknak, hanem erőforrásként**. Ugyanakkor az erre a szemléletre való áttérésnek csupán egyik feltétele az intézmények nyitottsága erre a típusú működésre. Emellett legalább ilyen fontos feltétel a szolgáltatások környezetének, az általuk érintett lokális közösségnek az aktuális állapota. A Gönci járás közösségi állapotára jellemző a szervezetlenség, céltalanság és a kivárá, „alvó állapot”, amelyben ugyanakkor értékékként megjelennek és számon vannak tartva az emberi kapcsolatok, a közös programok és egyfajta összetartó erő. A **közösségi munka és a közösségi munkával foglalkozó szervezetek általános gyengülése tapasztalható** a térségben, amely közvetlenül kihat a közösségi funkciók működésére, katalizálásának mértékére. A közösségi programok létrejöttéhez szükség van egy olyan aktív magra, irányító közösségre, akik elindítják ezt a folyamatot, és szükség van olyan helyi emberekre, akik ezért sokat tesznek.

Az emberek közös tanulás során sajátítják el, hogy mi is a közösség, milyen érzés együtt lenni és örülni egymásnak.

Mára már megszűnt, hogy a szomszédok közösen tevékenykedjenek, pedig ennek nagy közösségformáló ereje volt. A szomszédok nem találkoznak egymással, megszűnt a szomszédolás. Ezért van az, hogy maguktól nem ülnek össze az emberek, nem szerveznek együttműködéseket még a szakemberek sem. Szükség van egy külső fejlesztőre, aki elindítja az együttműködéseket, támogatja a tudásával és a kapcsolataival a helyiek elképzeléseit.

A térség lakossága lassan kicserélődik, de az elköltözőket nem az elszegényedett roma családok váltják, hanem a szomszédos szlovákiai lakosok, akik a legtöbb esetben alvófalunak használják a térséget. Mivel Kassa ennek a térségnek a természetes része volt, így ez a folyamat is természetes. Ahhoz azonban, hogy ne alakuljon ki konfliktus ebből a lakosságcsereből, foglalkozni kell ezzel a folyamattal, hogy az együttélés természetessé váljon.

Népeségen belüli csoportokkal való munka

Szegénység¹²

A XXI. század egyik globális problémája a szegénység, amelyet a növekvő egyenlőtlen-ségek okoznak. A növekvő egyenlőtlen-ségnek strukturális okai is vannak, ilyenek például a jövedelem- és vagyoneeloszlás, egyes társadalmi rétegek és csoportok társadalmi és gazdasági alávetettsége. A **szegénység megjelenésében területi egyenlőtlen-ségeket is megfigyelhetünk** – településtípus szerint, településen belül és az országon belül is nagy különbségeket tapasztalhatunk. A közlekedéstől, a munkahelyektől, a szolgáltatásoktól (ahol az oktatási, szociális, egészségügyi és egyéb ellátások csak a hét különböző napján vagy a szomszédos településeken érhetőek el) elzárt falvakba, a településeken belül kialakult szegregátumokba koncentrálódik a szegénység. Ezen területek közé tartozik a Gönci járás is, ahol magas a mélyszegénységben élők száma. A **mélyszegénység alatt azt a jelenséget értjük, amikor valaki hosszú időn keresztül a relatív szegénységi küszöb alatt él**, és nem látszik az, hogy helyzetéből önerőből, külső beavatkozás, segítség nélkül ki tudna törni. A mélyszegénység esetén a kockázati tényezők összeadódnak: alacsony iskolai végzettség, ami miatt kiszorulnak a munkaerőpiacról, munkalehetőségek hiánya, elzárt falvakban élnek, ahonnan nehéz a közlekedés az esetleges munkalehetőségekhez, a szolgáltatások (oktatás, szociális, egészségügy) csak részlegesen érhetőek el, és mindehhez még társulnak lakhatási problémák is.

A szegénység sajátos szubkulturális¹³ normákra épül, ami azt jelenti, hogy eltér a középosztály kultúrájától, a rájuk jellemző viszonyoktól és viszonyulástól. A szegények kultúrája átlép települési határokat, hasonlóságot mutat családszerkezetben, kapcsolatokban, fogyasztási szokásokban. Ez nem más, mint az egyforma alkalmazkodás a hasonló problémákhoz. A jelenben élnek, nem foglalkoznak a múlttal és a jövővel. Úgy érzik, nem tehetnek semmit a sorsuk változásáért, nem tudnak rá hatással és befolyással lenni.

Fiatalok

A járás jövőjének egyik záloga, hogy mennyire tudja a fiatalokat megtartani, illetve visszacsalogatni azokat, akik elmentek. **A tanult fiatalok nem találják meg a számításukat a térségben**, ezért elköltöznek Budapestre, a Dunántúlra, sőt mostanában a legtöbben külföldre. Olyan támogató programokra van szükség, amely épít a fiatalokra, a tudásukra, és közben különböző kedvezményekkel segíti a letelepedésüket.

A fiatalokkal való kiemelt foglalkozás már 14-15 éves korban kezdődjön el. Ennek fontos eleme, hogy a szocializációs folyamat során vezessük be őket a járásban, mikroterületen és településben való gondolkodásba, hogy legyen számukra természetes az erről való felelős gondolkodás és cselekvés, illetve ismerjék meg és lássák át az intézményrendszer.

¹² Molnár Aranka, Peták Péter, Vercseg Ilona (2014): Közösségi lehetőségek a mélyszegénység elleni küzdelemben. Önszerveződés és szakmaközi együttműködés. Budapest. Készült a „Közösségi felzárkóztatás a mélyszegénységben élők integrációjáért program szakmai koordinációja” című projekt (TÁMOP 5.1.3-09/1-2009-0002) keretében. A projekt főpályázója az Autónia Alapítvány, konzorciumi partnerei a Közösségfejlesztők Egyesülete, a Lechner Lajos Tudásközpont Nonprofit Kft. (korábban: VÁTI Nonprofit Kft.) és a Szociális Szakmai Szövetség. https://kofe.hu/wp-content/uploads/Dokumentumok/2014/TAMOP513_kozfejl_modszertani_melyszegeny.pdf

¹³ A szubkultúra egy társadalmon belül jól elhatárolható csoportra jellemző viselkedések és értékek összessége.

Megerősíteni egy középréteget

Műhelymunkáink alkalmával fogalmazódott meg az a gondolat, hogy egy **erős értelmiségi középréteg nélkül nem lehet változást elérni** helyben, ugyanis a térség fejlesztésének gondozását valakiknek a kezébe kell venni, akik lehetnek a helyben élő és dolgozó szakemberek. Az „erős” jelző jelenti egyrészt a számosságot, másrészt az anyagi, illetve élethelyzet biztonságát. Épp ezért javasoljuk, hogy legyenek olyan programok is, amelyek ehhez járulnak hozzá.

Romákkal való munka

A projekt műhelymunkáin többször felmerült, hogy a járásban magas a roma lakosság aránya, és ahhoz, hogy a velük végzett munka eredményes legyen, hogy mindenki jól és komfortosan érezze magát ebben a helyzetben, elengedhetetlen, hogy megismerjék a roma kultúrát. Gyakran kerül fókuszba az a kérdés, hogy a szegénységben élőkön belül külön kell-e foglalkozni a romákkal. Egy dolog miatt mindenképp: **a romákkal szemben olyan mértékű kirekesztés tapasztalható, aminek enyhítésére külön figyelemre van szükség.** A kirekesztés oldásának egyik módszere, hogy találkozási alkalmakat kell szervezni a roma és nem roma embereknek, ugyanis ha szóba állnak egymással, megismerik egymást, csökken az előítélet. Épp ezért nem jelentenek megoldást a szegregátumokban létrehozott közösségi házak, hisz az ott élő embereket ez bezárja a szegregátumba, még a szolgáltatások igénybevételéért sem mennek ki a településre, és nem találkoznak másokkal. Így ez a fejlesztés csak a szegregátumban található erőforrásokra épít, de az előrelépéshez szükség van a külső kapcsolatokra, az áthidaló társadalmi tőkére.

A közbeszédben éppúgy, mint a műhelymunkákon gyakran hallottuk a romákkal szemben a „Mi-Ők” megkülönböztetést. Ahhoz, hogy ez eltűnjön, sokat kell róla beszélni, a szakemberek számára szervezett képzések és továbbképzések témájává kell tenni.

Infrastrukturális tényezők

Kell egy közösségi tér

A **közösségi tér** és a **közművelődési intézmény** között különbséget kell tennünk. A közösségi tér egy nyitott hely, ahol az emberek összejöhetnek, a közművelődési intézményben szakemberek dolgoznak azért, hogy a településen élő emberek önszerveződéseit támogassák. Közösségi tereket is nagyon sokfélével találunk, vannak amelyeket télen nem lehet használni, mert nincs fűtése vagy azért, mert nincs korszerűsítve a régi épület, vagy azért, mert nincs forrás ahhoz, hogy a fűtésszámlát az önkormányzat kifizesse. De akadnak olyan helyek is, ahol azért nem lehet használni a közösségi teret, mert nincs, aki kinyissa és bezárja, van, ahol a tevékenységeknek van korlátja, mivel nem alkalmas a terem a közösség valamennyi igényének kielégítésére, sőt vannak települések, ahol semmilyen közösségi tér sincs. Közművelődési intézményből pedig még kevesebbet találunk. Ha a Gönci járást vizsgáljuk, akkor a járás 30 települése közül két településen található közművelődési intézmény, és ezek között is csak egyben dolgozik szakirányú végzettségű szakember.

Ahhoz, hogy **a közösségi megoldások működjenek**, a közösségi alapú szolgáltatások megtervezésre és működtetésre kerüljenek, elengedhetetlenül **szükséges a közösségi tér**, amely teret ad a találkozásoknak, a közösség tervezéseinek. Nem fontos a megnevezése ennek a térnek, és az sem számít, hogy ki tartja fent. Ami fontos, hogy nyitott legyen, és teret adjon az embereknek és az elképzeléseiknek.

Továbbképzés – szakképzés

A változáshoz, a változtatáshoz elkötelezett, helyi és képzett kulcsemberekre van szükség. Ezért a legfontosabb első lépés megtalálni ezen embereket a járásban, majd felkészíteni őket műhelymunkákon és képzéseken a járási szintű összefogás szervezésére és működtetésére. Ez a **járásai szintű összefogás csak abban az esetben fog felépülni, ha vannak emberek, akik ezzel foglalkoznak, akiknek ez a munkájuk**. Kiindulásként egy helyzetelemzést kell elkészíteni, amelyben bemutatásra kerül, hogy hol tart most a járás.

A járásra jellemző az alulképzettség, a tőkehiány, a motivátlanság, ami nem kedvez a vállalkozói hajlandóságnak. A fiatal vállalkozók támogatására mentorprogramot kellene kidolgozni, amelynek keretén belül támogatást kapnának a már évek óta sikeresen vállalkozó emberektől.

Információ

A szakemberek az egyik legnagyobb problémának az információhoz való hozzáférést tartják. Úgy érzik, hogy hozzájuk a fontos hírek és lehetőségek is a legtöbb esetben késve jutnak el, nincsenek megfelelő csatornák az információk áramlására, sőt egyes esetekben az is felmerül, hogy direkt tartják azokat vissza. Ezért fontos átgondolni járási szinten a **nyilvánosság megteremtését**.

Infrastruktúra

A szakemberek kiégése nemcsak a túlterheltség miatt alakul ki, hanem a hátrányos helyzetű vidéki térség **munkakörülményei** is hozzájárulnak ehhez.

A legszembetűnőbb infrastrukturális ok a **közlekedési nehézség**, ami magába foglalja az utak állapotát és a közösségi közlekedés elérhetőségét egyaránt. Ez nemcsak a szolgáltatást igénybe vevőknek nehezíti meg a hozzáférést, hanem a szolgáltatóknak is mindennapos problémát okoz.

ZÁRSZÓ

Fontos kérdés lesz az elkövetkező időkben, hogy tudunk-e együttműködni, együtt gondolkodni a településeken a térségekben? A szakemberek, az intézmények össze tudnak-e fogni a változás, a változtatás érdekében? Mindehhez arra van szükség, hogy a szakmák, a szakemberek rájöjjenek, hogy különböznek a többi szakmától, de egyenrangúak egymással, egyik szakma sem áll a másik fölött. Csak ebben az esetben lesznek sikeresek a változásra irányuló beavatkozások, különben elmennek egymás mellett a fejlesztési programok, párhuzamosan futnak ügyek, amelyek a nem kommunikálásnak köszönhetően nem erősítik egymást, hanem inkább kioltják egymás hatásait.

Minden közösségi munkának az alapja a sok személyes találkozás, a személyes beszélgetések, a bizalom kiépítése, majd a problémák, az ügyek közösségi szintre emelése. Fontos, hogy a folyamatban részt vevő különböző csoportokat felkészítsük az egymással való együttműködésre, hogy az valódi párbeszéd legyen.

Mit is kell tenni ahhoz, hogy változás induljon a közszolgáltatások elérhetőségében? Átalakítást kell eszközölni a helyi közösségek bevonására, a közösségi alapú szolgáltatások bevezetésére, és ehhez mind országos, mind térségi, mind települési szinten meg kell teremteni a feltételeket. Ezen feltételek egy része törvényi és szabályozási lehetőségeket jelent, a másik része a helyi szakemberek és a helyi közösségek felkészítését a feladatra.

